

Ankara halkının kendi kendine antibiyotik kullanımı hakkındaki bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi *

Evaluation of public knowledge and attitudes regarding self medication with antibiotics in Ankara

Serdar GÜL¹, Doğan Barış ÖZTÜRK², Muhittin Serkan YILMAZ³, Esen UZ-GÜL⁴

ÖZET

Amaç: Ankara halkının kendi kendine antibiyotik kullanımı hakkındaki bilgi ve tutumları ile bunları etkileyen faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastane'sinin Acil Servisi'ne, 01/01/2014 - 01/02/2014 tarihleri arasında başvuran hasta ve hasta yakınlarına kendi kendine antibiyotik kullanımı ile ilgili anket uygulandı. Ankete katılanların demografik bilgileri, öğrenim durumları ve kendi kendine antibiyotik kullanımı ile ilgili bilgileri kaydedildi. İstatistiksel analiz için SPSS 15.0 programı kullanıldı. Gruplar arası karşılaştırmalarda ki kare testi uygulandı ve p<0,05 istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

Bulgular: Çalışmaya, yaşları 18 ile 86 arasında değişen 322 gönüllü katıldı. Katılımcıların %64,3'ünün kendi kendine antibiyotik kullandığı, kendi kendine en sık antibiyotik başlama sebeplerinin ise soğuk algınlığı ve yüksek ateş olduğu tespit edildi. Katılımcıların %64'ünün herhangi bir sebepten doktora başvurduğunda antibiyotik yazmasını da talep ettiğini bildirdi. Bunun yanı sıra %64,9'u evde antibiyotik bulundurduğunu, %87'si reçetesiz antibiyotik satın alabildiğini belirtti. Katılımcıların %83,9'u gereksiz kullanılan antibiyotiklerin zararlı olabileceğini düşündüklerini ifade ederken, yalnızca %21,7'si gereksiz antibiyotik kullanımı ile

ABSTRACT

Objective: It's aimed to evaluate the public knowledge and attitude regarding self medication with antibiotics and it's influencing factors in Ankara.

Method: A questionnaire about self medication with antibiotics had been applied to the patients and patients' relatives admitted to Emergency Service of Ankara Numune Education and Research Hospital between 01/01/2014 - 01/02/2014. Participants' demographic information, educational status and their knowledge about self medication with antibiotics were recorded. SPSS 15.0 program was used for statistical analysis. Chi square test was used for comparing groups and p<0.05 was accepted as statistically significant.

Results: Three hundred twenty-two volunteers aged between 18-86 years participated in the study. It was found that 64.3% of the participants were using self medication with antibiotics. The common cold and high fever were the leading causes of self medication with antibiotics. 64% of the participants were noted that they demand a prescription for antibiotics from the doctor when they attend any reason. Also 64.9% of the participants this stated that they were keeping antibiotics at home and 87% of them could buy antibiotics without prescription. While the 83.9% of the participants were thinking that unnecessary antibiotics can be harmful only 21.7% of

* Bu çalışma; 5. Türkiye EKMUD Kongresi'nde (21-25 Mayıs 2014, Antalya) poster bildirisi olarak sunulmuştur.

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji ABD, KIRIKKALE

² Ulucanlar Göz Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji Bölümü, ANKARA

³ Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Acil Tıp Kliniği, ANKARA

⁴ Yüksek İhtisas Hastanesi, Psikiyatri Kliniği, KIRIKKALE

İletişim / Corresponding Author : Serdar GÜL

Kırıkkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji ABD, KIRIKKALE

Tel : +90 505 925 51 44

E-posta / E-mail : serdargul@yahoo.com

Geliş Tarihi / Received : 19.06.2014

Kabul Tarihi / Accepted : 17.07.2014

DOI ID : 10.5505/TurkHijyen.2014.60024

Gül S, Öztürk DB, Yılmaz MS, Uz-Gül E. Ankara halkının kendi kendine antibiyotik kullanımı hakkındaki bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi. Turk Hij Den Biyol Derg, 2014; 71(3): 107-12.

ilgili eğitimi aldığını ifade etti. Öğrenim düzeyleri ile hastaların antibiyotik kullanımı hakkındaki bilgi ve tutumları karşılaştırıldığında; gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmazken, gereksiz antibiyotik kullanımı bu konuda eğitim alanlarda anlamlı olarak daha azdı.

Sonuç: Gereksiz antibiyotik kullanımının bu konudaki eğitimlerle azaldığı yapılan çalışmalarla gösterilmiştir. Ülkemizde gereksiz antibiyotik kullanımının azaltılması için Avrupa Antibiyotik Farkındalık Günü, Dünya Sağlık Günü gibi özel günlerde halka ve hekimlere yönelik etkinlikler ve kampanyalar düzenlenmektedir. Bu tür etkinliklerin ve kampanyaların artmasının gereksiz antibiyotik kullanımını azaltabileceğini düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Antibiyotik, toplum, tutum, bilgi

them were received education about unnecessary use of antibiotics. While there was no corelation between the educational status of the participants and the knowledge and attitudes of the participants, self medication with antibiotics was significantly lower in the group that received education about unnecessary use of antibiotics.

Conclusion: Unnecessary use of antibiotics was shown to be reduced with education about this issue by conducted studies. Activities for public and doctors are organized at special days like European Antibiotic Awareness Day, World Health Day for reducing the unnecessary use of antibiotics in our country. We think that an increase in these types of campaigns and activities may reduce the unnecessary use of antibiotics.

Key Words: Antibiotic, public, attitude, knowledge

GİRİŞ

“Self medikasyon” olarak da adlandırılan kendi kendine ilaç kullanımı, doktor tavsiyesi olmadan, kişinin kendi iradesi veya başka birisinin tavsiyesi ile ilaç ve/veya bitkisel ürünleri kullanması olarak tanımlanmakta ve son yıllarda tüm dünyada önemli bir sağlık problemi haline gelmektedir (1).

Antibiyotikler, kendi kendine kullanılan ilaçlar listesinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde en üst sıralarda yer almaktadır (2-4). Uygunsuz kullanılan antibiyotikler; dirençli türlerin ortaya çıkmasına, hastaların ilaçların istenmeyen etkilerine maruz kalmasına ve hem hasta hem de ülkeler için yüksek ekonomik kayıplara yol açmaktadır (5, 6). Kendi kendine antibiyotik kullanımının azaltılabilmesi için hastaların neden doktor tavsiyesi olmadan ilaç kullandıklarının, bu konudaki bilgi ve tutumlarının araştırılmasının ve bu konuda eğitim kampanyalarının yapılmasının faydalı olduğu, daha önce yapılan çalışmalarda gösterilmektedir (6, 7).

Bu çalışmada; Ankara’da yaşayan insanların kendi kendine antibiyotik kullanma konusunda bilgi,

tutum, davranışları ve bunları etkileyen faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi’nin Acil Servisi’ne 01/01/2014-01/02/2014 tarihleri arasında başvuran 18 yaş üzeri hasta ve hasta yakınlarına kendi kendine antibiyotik kullanımı ile ilgili anket uygulandı. Ankete katılanların demografik bilgileri, öğrenim durumları ve kendi kendine antibiyotik kullanımı ile ilgili bilgileri değerlendirildi. İstatistiksel analiz için statistical package for the social sciences (SPSSv 15.0) programı kullanıldı. Gruplar arası karşılaştırmalarda ki kare testi uygulandı ve $p < 0,05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

BULGULAR

Çalışmaya 147’si kadın, 175’i erkek olmak üzere toplam 322 gönüllü katıldı. Çalışmaya katılanların yaşları 18 ile 86 arasında (ort: 37,1) değişmekteydi. Eğitim durumları değerlendirildiğinde ise yaklaşık

%70'i lise veya lisans mezunu idi (Tablo 1). Kendi kendine antibiyotik kullanımı ile ilgili bilgi ve tutumları değerlendirildiğinde; %64,3'ü kendi kendine antibiyotik kullandığını ve ilaca başlama nedeni olarak da en sık soğuk algınlığı ve yüksek ateş şikayetlerinin olduğunu belirtti (Tablo 2). Katılımcıların %64'ü herhangi bir sebepten doktora başvurduğunda doktordan antibiyotik yazmasını da talep ettiğini ve taleplerin ise %69,4'ü antibiyotiği yazdırabildiğini belirtti. Bunun yanı sıra %64,9'u evde antibiyotik bulundurduğunu, %87'si reçetesiz antibiyotik satın alabildiğini ifade etti. Katılımcıların %83,9'u antibiyotiklerin zararlı olabileceğini düşündüklerini belirtirken, yalnızca %21,7'si gereksiz antibiyotik kullanımı ile ilgili halka yönelik düzenlenen kurs veya seminerlerden veya aile hekimlerinden eğitim aldığını belirtti. Öğrenim düzeyleri ile hastaların antibiyotik kullanımı hakkındaki bilgi ve tutumları karşılaştırıldığında; gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken, kendi kendine antibiyotik kullanımının gereksiz antibiyotik kullanımı hakkında eğitim alanlarda anlamlı olarak daha az olduğu görüldü (Tablo 3).

Tablo 1. Katılımcıların öğrenim düzeyleri

Öğrenim Düzeyi	Sayı	Yüzde
Okur Yazar Değil	10	3,1
İlkokul Mezunu	19	5,9
Ortaokul Mezunu	48	14,9
Lise Mezunu	79	24,5
Lisans Mezunu	147	45,7
Lisans Üstü Mezunu	19	5,9

Tablo 2. Kendi kendine antibiyotik kullanan kişilerin ilaca başlama sebepleri

Semptomlar	Sayı	Yüzde
Soğuk Algınlığı	69	33,3
Ateş	55	26,6
Boğaz Ağrısı	33	15,9
İdrarda Yanma	19	9,2
Öksürük	8	3,9
Halsizlik	7	3,4
Deri Enfeksiyonu	6	2,9
Baş Ağrısı	5	2,4
Karın Ağrısı	5	2,4

Tablo 3. Katılımcıların öğrenim düzeyleri ve gereksiz antibiyotik kullanımı hakkında eğitim durumu ile kendi kendine antibiyotik kullanımı hakkındaki tutumlarının ilişkisi

	Kendi kendine antibiyotik kullanımı		Doktordan antibiyotik talep etme		Evde antibiyotik bulundurma	
	Evet (n)	Hayır (n)	Evet (n)	Hayır (n)	Evet (n)	Hayır (n)
* Öğrenim Durumu						
. Okur Yazar Olmayan	8	2	8	2	8	2
. İlkokul Mezunu	10	9	10	9	10	9
. Ortaokul Mezunu	33	15	32	16	32	16
. Lise Mezunu	50	29	51	28	52	27
. Lisans Mezunu	92	55	92	55	94	53
. Lisans Üstü Mezunu	12	7	13	6	13	6
** . Gereksiz Antibiyotik Kullanımı Hakkında Eğitim Alanlar	17	53	17	53	18	52
. Gereksiz Antibiyotik Kullanımı Hakkında Eğitim Almayanlar	188	64	189	63	191	61

* Öğrenim durumları ile kendi kendine antibiyotik kullanımı, doktordan antibiyotik talep etme ve evde antibiyotik bulundurma grupları arasında istatistiksel olarak fark yoktur (Sırasıyla; p=0,735, p=0,758, p=0,774).

** Gereksiz antibiyotik kullanımı hakkında eğitim alma durumuyla, kendi kendine antibiyotik kullanımı, doktordan antibiyotik talep etme ve evde antibiyotik bulundurma grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır (p değerleri tümünde; <0,001).

n: Kişi sayısı

TARTIŞMA

Kendi kendine antibiyotik kullanım oranı gelişmekte olan ülkelerde daha yüksek olmakla birlikte, bir çok gelişmiş Avrupa ülkesinde de bu oran %0,1-21 arasında değişmektedir (7-11). Ülkemizde İlhan ve arkadaşlarının Ankara'da yaptığı çalışmada; birinci basamak sağlık merkezlerine başvuran hastaların %54,1'inin kendi kendine antibiyotik kullanabildiği, %19,1'inin ise son 12 ayda doktor tavsiyesi olmadan antibiyotik kullandığını göstermişlerdir (2). Çöplü'nün sekiz farklı ilde toplumun antibiyotikler hakkındaki bilgi ve tutumlarını incelediği çalışmada ise katılımcıların %26'sının kendi kendine antibiyotik kullandığı tespit edilmiştir (12). Çalışmamızda da katılımcıların %64,3'ü kendi kendilerine antibiyotik kullandıklarını belirtmiştir.

Yapılan çalışmalarda; kendi kendine antibiyotik kullanma sebepleri olarak en sık öksürük, soğuk algınlığı, ateş, diş problemleri, jinekolojik problemler gibi yakınmalar saptanmıştır (2, 6, 13). İlhan ve arkadaşlarının çalışmasında; ülkemizde kendi kendine antibiyotiğe başlama sebepleri arasında boğaz ağrısı ve ateş ilk sıraları alırken Çöplü'nün çalışmasında en sık sebepler; soğuk algınlığı, boğaz ağrısı ve öksürük belirtilmiştir (2, 12). Çalışmamızda da antibiyotik kullanımında en sık sebep soğuk algınlığı iken bunu ateş ve boğaz ağrısı izlemiştir. Ateş ve soğuk algınlığı olan hastaların büyük çoğunluğunda sebep bakteriler olmadığı için bu durumda kullanılan antibiyotikler hastaya fayda sağlamadığı gibi dirençli bakterilerin ortaya çıkmasına, hastanın antibiyotiklerin istenmeyen etkilerine maruz kalmasına, hem hasta hem de ülkemiz için ciddi ekonomik kayıplara neden olmaktadır (5, 12).

Gereksiz antibiyotik kullanımının önemli bir boyutu da getirdiği ekonomik yüküdür. Gelişmiş ülkelerde sağlığa ayrılan toplam bütçenin sadece %7-30'u ilaç harcamalarına ayrılırken bu oran gelişmekte olan ülkelerde %24-66 arasındadır (2-4, 14). Ülkemizde sağlık harcamalarının %40'tan fazlasını ilaç harcamaları oluşturmaktadır ve hastanın

cepten yaptığı ilaç ödemeleri oranı da Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri arasındaki en yüksek orandır (2, 5, 15). Gelişmiş ülkelerde ilaç harcamalarında ilk sıraları kardiyovasküler sistem ve onkoloji ilaçları almaktayken ülkemizde antibiyotikler ilk sırayı almaktadır. Antibiyotiklerin ülkemizde toplam ilaç harcamaları içindeki payı 2010 yılında %13,9'dur (5).

Ülkemizde antibiyotiklerin satışı konusunda bir yasal kısıtlama olmadığı için hastalar rahatlıkla eczanelerden reçetesiz antibiyotik satın alabilmektedirler (2). Çalışmamızda; katılımcıların %87'si eczanelerden reçetesiz antibiyotik satın alabildiğini, %64,9'u ise evde antibiyotik bulundurduğunu belirtti. Katılımcıların %64'ü herhangi bir sebepten sağlık kuruluşlarına gittiklerinde doktordan antibiyotik talep ettiklerini, %69,4'ü de doktorların istekleri doğrultusunda antibiyotik reçete ettiğini bildirdi. Çöplü'nün yaptığı çalışmada da katılımcıların %17'si herhangi bir sebepten doktora gittiğinde antibiyotik talep ettiğini, %25'i de evde antibiyotik bulundurduğunu ifade edilmiştir (12). Doktorların önemli bir kısmı, gereksiz antibiyotik kullanımının zararlarını bilmekte ancak yoğun iş yükleri sebebiyle ve sürekli hastalarla karşı karşıya kaldıkları için gereksiz antibiyotik reçete edebilmektedirler. Serçe ve arkadaşlarının yaptığı çalışma; tıp fakültesinde çalışan hekimlerin ve muayene için daha çok zaman ayırabilen hekimlerin daha az antibiyotik reçete ettiklerini göstermiştir (16).

Kendi kendine antibiyotik kullanım oranlarını etkileyen çalışmalar incelendiğinde, gereksiz antibiyotik kullanımını azaltan en önemli faktörün bu konuda eğitim ve bilinçlendirme kampanyaları olduğunu görmekteyiz (7, 17-19). Gastellurrutia ve arkadaşlarının İspanya'da yaptığı çalışmada; 1999 yılında 700.000 nüfuslu Gipuzkoa İli'nde kendi kendine antibiyotik kullanımının azaltılması için Eczacılar Birliği önderliğinde bir kampanya başlatılmış, tüm eczanelere gereksiz antibiyotik kullanımının zararları hakkında

bilgi verilmiş, eczanelere ve sağlık kuruluşlarına afişler asılmış, halka broşürler dağıtılmıştır (7). Böylece reçetesiz antibiyotik kullanım oranı 1999'da %70,5 iken 2004 yılında %42,2'ye gerilemiştir. Daha önce yapılmış çalışmaların çoğu da eğitim dışında hastanın yaşının ve cinsiyetinin reçetesiz antibiyotik kullanma oranlarını etkilemediğini, hatta eğitim düzeyi daha yüksek olanların daha fazla reçetesiz ilaç kullandığını göstermiştir (1, 2, 6, 13). Çalışmamızda da kendi kendine antibiyotik kullanım oranı sadece bu konuda eğitim alanlarda anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur.

Ülkemizde gereksiz antibiyotik kullanımının azaltılması için Avrupa Antibiyotik Farkındalık Günü, Dünya Sağlık Günü gibi özel günlerde halka ve hekimlere yönelik etkinlikler düzenlenmektedir (12). Gereksiz antibiyotik kullanımının bu konudaki eğitimlerle anlamlı olarak azaldığı gösterildiği için ülkemizde bu tür eğitimlerin ve kampanyaların yaygınlaşarak devam etmesinin faydalı olacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

1. Bennadi D. Self-medication: a current challenge. *J Basic Clin Pharm*, 2014; 5(1): 19-23.
2. İlhan MN, Durukan E, İlhan SÖ, Aksakal FN, Özkan S, Bumin MA. Self-medication with antibiotics: questionnaire survey among primary care center attendants. *Pharmacoepidemiol Drug Saf*, 2009; 18(12): 1150-7.
3. Li LJ, Wang PS. Self-medication with antibiotics: a possible cause of bacterial resistance. *Med Hypotheses*, 2005; 65(5): 1000-1.
4. Väänänen MH, Pietilä K, Airaksinen M. Self-medication with antibiotics-does it really happen in Europe? *Health Policy*, 2006; 77(2): 166-71.
5. Pınar N. Ülkemizde ilaç harcamaları. *İÜ Tıp Fak Derg*, 2012; 19(1): 59-65.
6. Napolitano F, Izzo MT, Giuseppe GD, Angelillo IF. Public knowledge, attitudes, and experience regarding the use of antibiotics in Italy. *PloS ONE*, 2013; 8(12): e84177. doi: 10.1371/journal.pone.0084177.
7. Gastelurrutia MA, Larrañaga B, Garay A, Echeveste FA, Fernandez-Llamos F. Impact of a program to reduce the dispensing of antibiotics without a prescription in Spain. *Pharm Pract*, 2013; 11(4): 185-90.
8. Grigoryan L, Haaijer-Ruskamp FM, Burgerhof JG, Mechtler R, Deschepper R, Tambic-Andrasevic A, et al. Self-medication with antimicrobial drugs in Europe. *Emerg Infect Dis*, 2006; 12(3): 452-9.
9. Raz R, Edelstein H, Grigoryan L, Haaijer-Ruskamp FM. Self-medication with antibiotics by a population in northern Israel. *Isr Med Assoc J*, 2005; 7(11): 722-5.
10. Apisarnthanarak A, Tunpornchai J, Tanawitt K, Mundy LM. Nonjudicious dispensing of antibiotics by drug stores in Pratumthani, Thailand. *Infect Control Hosp Epidemiol*, 2008; 29(6): 572-5.
11. Barah F, Morris J, Goncalves V. Irrational use and poor public beliefs regarding antibiotics in developing countries: a pessimistic example of Syria. *Int J Clin Pract*, 2009; 63(8): 1263-4.
12. Çöplü N. Antimikrobiyal direnç ve akılcı antibiyotik kullanımı. *Kırıkkale Üni Bil Geliş Derg*, 2012; 1(1): 34-40.
13. Belkina T, Warafi A, Hussein Eltom E, Tadjieva N, Kubena A, Vlcek J. Antibiotic use and knowledge in the community of Yemen, Saudi Arabia, and Uzbekistan. *J Infect Dev Ctries*, 2014; 8(4): 424-9.
14. Ratanawijitrasin S, Wondemagegnebu E. Effective drug regulation: a multicountry study. *World Health Organization*, Geneva, 2002.

15. Vanden Eng J, Marcus R, Hadler JL, Imhoff B, Vugira DJ, Creslak PR, et al. Consumer attitudes and use of antibiotics. *Emerg Infect Dis*, 2003; 9(9): 1128-35.
16. Serçe Ö, Bakır M. Poliklinik başvurularında fizik muayene süresini uzun tutmak antibiyotik reçete edilmesini azaltıyor. *Güncel Ped*, 2013; 11: 45-50.
17. Gonzales R, Corbett KK, Wong S, Glazner JE, Deas A, Leeman-Castillo B, et al. "Get smart Colorado": impact of a mass media campaign to improve community antibiotic use. *Med Care*, 2008; 46(6): 597-605.
18. Goossens H, Guillemot D, Ferech M, Schlemmer B, Costers M, van Breda M, et al. National campaigns to improve antibiotic use. *Eur J Clin Pharmacol*, 2006; 62(5): 373-9.
19. Sabuncu E, David J, Bernède-Bauduin C, Pépin S, Leroy M, Boëlle PY, et al. Significant reduction of antibiotic use in the community after a nationwide campaign in France, 2002-2007. *PLoS Med*, 2009; 6(6): e1000084. doi: 10.1371/journal.pmed.1000084.